

Республики Корея. – Реж. доступа: http://www.mofat.go.kr/mofat/popur/2008_dokdo/lang/rus.pdf

4. Иванов, А.Ю. Южнокорейско-японские отношения через призму территориального спора вокруг острова Токто (Такэсима). – Реж. доступа: <http://www.arms-expo.ru/050049054050124057054057053.html>

5. Ланьков, А. Второй фронт для Японии. Конфликт между Сеулом и Токио может вновь вспыхнуть в любой момент. – Реж. доступа: <http://expert.ru/expert/2012/40/vtoroj-front-dlya-yaponii/>

6. Но Тэ Чжун. Территориальные споры на Дальнем

Востоке: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 ВАК РФ "Право и юриспруденция". – Реж. доступа: <http://lawtheses.com/territorialnye-spory-na-dalнем-vostoke>

7. Такэсима: 10 пунктов для понимания проблемы о-вов Такэсима // Министерство иностранных дел Японии. – Реж. доступа: http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/takeshima/pamphlet_r.pdf

8. Эсаулова, Д.Е. Сеул – Токио: попытки преодоления прошлого (2000-2011 гг.). // Ойкумена. – 2012. – № 1. – С. 34-42. – Реж. доступа: http://www.oikum.ru/arc/lib/2012_01_05.pdf

Надійшла 14.05. 14

* * *

УДК 528.91

І. Л. Дрогушевська

ІДЕОЛОГІЯ І ПРАКТИКА РУСИФІКАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ТОПОНІМІЇ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА

Рассмотрены исторические условия, идеологические принципы, законодательная база, этапы русификации и "советизации" исторической топонимии Крымского полуострова. Проведен анализ современной топонимии полуострова, убеждающий в негативных последствиях политики русификации – уничтожении сформированной тысячелетиями национальной топонимической системы Крыма.

Historical terms, ideological principles, legislative base, stages of russianization and "sovietization" of historical toponymy of the Crimean peninsula, are considered. The investigation of modern toponymy of peninsula is conducted. It indicated the negative consequences of policy of russianization – the elimination of the national toponymy system of Crimea which is formed during millenniums.

Вступ. Топонімія Кримського півострова, як і сам край, має складну та драматичну історію. Вона позначена етнічним, мовним, релігійним, культурним розмаїттям і зазнала впливу постійного протистояння різних культур на його території.

Кожному етносу притаманні власні назви географічних об'єктів. Політика радянської влади, характерною рисою якої були, крім іншого, масштабні "ідеологічні" перейменування географічних об'єктів, спричинила руйнівні зміни топонімічної системи, зникнення багатьох назв, які є цінними пам'ятками історії та культури народів півострова. Тому інтерес до історичної топонімії Криму тільки зростає.

Метою статті є дослідження стану сучасної кримської топонімії, висвітлення історичних тенденцій та особливостей процесу перейменувань географічних об'єктів Криму, особливо численних за часів радянської влади.

Аналіз попередніх досліджень. Вивченню історичної топонімії Криму присвячено праці І. Л. Бе-
ляньського [1, 15], О. В. Суперанської [1], І. М. Лезіної [1], О. К. Шапошнікова [16], В. П. Санжаровця [13], Д. С. Челебієва [23].

Ще на початку ХХ ст. кримський історик і краєзнавець А. І. Маркевич працював над рукописом "Топоніміка Криму". У 30-ті роки ХХ ст. він передав свою картотеку, яка нараховувала понад 21 тис. карток, лєнінградській Академії історії та матеріальної культури.

У 1998 р. вийшов словник кримських топонімів "Крым. Географические названия: Краткий словарь" (автори І. Л. Бе-
ляньський, І. М. Лезіна, О. В. Суперанська). Автори словника здійснили величезну роботу, а видання словника стало першим солідним дослідженням кримської топонімії [1].

Нині над вивченням історичної топонімії працює кримсько-татарський дослідник Д. С. Челебієв (Челебі). Результатом його праці став виданий у 2007 р. перший том тритомного словника-довідника з історичної топонімії Криму "Башташ язы. Историческая топонимия Крыма" [23].

У 2010-му й 2011 рр. сімферопольське видавництво "Универсум" опублікувало науково-популярні збірники "Топонимика Крыма 2010" і "Топонимика Крыма 2011", у яких представлено результати робіт краєзнавця І. Л. Бе-
ляньського, мовознавця О. К. Шапошнікова та інших дослідників кримської історичної топонімії [15, 16].

Виклад основного матеріалу. Особливості топонімічної системи півострова визначаються специфікою його історичного розвитку. У різні історичні епохи тут проживали різні народи, взаємодіяли різні культури. Унікальна та багата топонімія краю формувалася природним шляхом упродовж тисячоліть. Вона містить назви, що походять з іранських, грецької і тюркських мов. Остаточно вона сформувалася за часів Кримського ханства (XIV-XVIII ст.) [25].

Упродовж останніх майже двох з половиною століть Крим зазнав масштабних перейменувань

© І. Л. Дрогушевська, 2014

географічних об'єктів, русифікації та "радянзації" його топонімії.

У 1783 р. Російська імперія анексувала Кримське ханство. Тоді й розпочався процес планомірної русифікації півострова, яка полягала у переселенні до Криму російськомовної народності та змінах у всіх сферах життя півострова, зокрема і в змінах топонімічної системи краю (насамперед у перейменуванні населених пунктів). Приміром, населений пункт *Ахтіар* (*Ак-Яр*) отримав назву Севастополь, *Гезлев* – Євпаторія, *Ак-Месджит* – Сімферополь. Містові *Кефе* було повернено його грецьку назву – Феодосія [25, 26]. Перший етап перейменувань у Криму (наприкінці XVIII – на початку XIX ст.) не надто змінив топонімію краю, зачепивши тільки найважливіші сфери життєдіяльності півострова. Великою мірою цьому завадила Кримська війна, яка розпочалася у 1854 р.

Другий етап перейменувань на півострові розпочався після захоплення влади більшовиками та громадянської війни в Росії 1917-1921 рр. [26] У 20-ті роки XX ст. продовжилася русифікація, а ще додалася "радянська" топонімія півострова. Прийшовши до влади, більшовики увічнили в географічних назвах краю прізвиська своїх партійних ідеологів, соціалістичних діячів і революціонерів. З карти Криму зникали етнічні назви, натомість з'являлися назви населених пунктів та адміністративних одиниць на честь Володимира Леніна, Карла Маркса, Фрідріха Енгельса, Рози Люксембург, Карла Лібкнехта. У січні 1921 р. Кримський військово-революційний комітет навіть перейменував Ялту на Червоноармійськ. Вибір міста й назви було обґрунтовано вшануванням переможного походу Червоної армії, кінцевим пунктом якого була саме Ялта. На щастя, цю назву місто носило лише вісім місяців, і 25 серпня 1921 р. йому було повернено автентичне найменування. У липні 1921 р. один із новостворених у Криму районів отримав назву на честь вождя революції – Ленінський.

Наступний етап перейменувань на півострові розпочався за часів існування СРСР, його нав'язав краю сталінський режим. Ця хвиля перейменувань стала наймасовішою та найбільш руйнівною для топонімії Криму. На цьому етапі умовно можна виділити три періоди перейменувань географічних об'єктів у Криму: 1944-1945 рр., 1948 р. і 1950-1970-ті роки.

Тотальні зміни кримських топонімів мали свою передісторію. 11 травня 1944 р. Державний комітет оборони СРСР ухвалив Постанову № 5859сс про виселення корінного кримського народу – татар – до Середньої Азії [11]. Офіційною причиною депортації було звинувачення їх у співпраці з Третім рейхом під час Другої світової війни та оголошення зрадниками Батьківщини. Депортація (тоді було виселено 194 тис. кримських татар) тривала 18-20 травня 1944 р. У червні 1944 р. радянською владою з Криму було виселено також греків (15 тис.), болгар (12 тис.) та вірмен (9,6 тис.). Німецьке населення, що компактно мешкало на території Криму, було депортоване ще у 1941 р. У 1945 р. Кримська АРСР була перетворена на область території РРФСР (Указ Президії Вер-

ховної Ради СРСР "Про перетворення Кримської АРСР на Кримську область у складі РРФСР" від 30 червня 1945 р.) [14].

Після скоєння злочину радянська влада намагалася знищити все, що було пов'язано із депортованими етносами та пам'яттю про них у вигляді економічних, соціальних та культурних традицій, у т. ч. й історичну топонімію. Нарком держбезпеки Криму В. Т. Сергієнко у вересні 1944 р. одним із пріоритетних завдань свого відомства означив так: "зробити Крим новим Кримом зі своїм руським укладом". Згідно з постановою Державного комітету оборони СРСР № 6372с "Про переселення колгоспників у райони Криму" від 12 серпня 1944 р. [12] та спеціальними урядовими Планами по заселенню і переміщенню населення у колгоспи Кримської області (1950 р.), у Крим масово почали переселятись росіяни та (в значно меншій кількості) – українці й білоруси. Паралельно йшло тотальне знищення етнічних топонімів та їхня русифікація і "радянська". Спочатку (20 жовтня 1944 р.) було ухвалено постанову бюро Кримського обкому ВКП(б) "Про перейменування населених пунктів, річок та гір, назви яких пов'язані з татарським, грецьким та німецьким походженням". Пізніше, згідно з указом Президії Верховної Ради РСФСР № 621/6 від 14 грудня 1944 р. "Про перейменування районів і районних центрів Кримської АРСР", було перейменовано 11 із 26-ти наявних районів та районних центрів:

1. *Ак-Мечетський район* – на Чорноморський (районний центр – село *Ак-Мечеть* – на Чорноморське);
2. *Ак-Шейхський район* – на Роздольненський (районний центр – село *Ак-Шейх* – на Роздольне);
3. *Біюк-Онларський район* – на Октябрський (районний центр – село *Біюк-Онлар* – на Октябрське);
4. *Ічкинський район* – на Советський (районний центр – селище *Ічки* – на Советський);
5. *Карасубазарський район* – на Білогорський (районний центр – місто *Карасубазар* – на Білогорськ);
6. *Колайський район* – на Азовський (районний центр – село *Колай* – на Азовське);
7. *Лариндорфський район* – на Первомайський (районний центр – село *Джурчи* – на Первомайське);
8. *Маяк-Салінський район* – на Приморський (районний центр – село *Маяк-Салін* – на Приморське);
9. *Сейтлерський район* – на Нижньогірський (районний центр – селище *Сейтлер* – на Нижньогірський);
10. *Тельманський район* – на Красногвардійський (районний центр – село *Курман-Кемельчі* – на Красногвардійське);
11. *Фрайдорфський район* – на Новоселівський (районний центр – село *Фрайдорф* – на Новоселівське) [17].

Згідно з указом Президії Верховної Ради РРФСР "Про перейменування сільських рад і населених пунктів Кримської області" № 619/3 від 21 серпня 1945 р., на півострові було перейменовано 333 населені пункти [18]. Указом цього ж органу "Про перейменування населених пунктів Кримської області" № 745/3 від 18 травня 1948 р. було перейменовано ще 1062 населені пункти [19]. Необхідність таких масових перейменувань назв татарського, німецького, болгарського,

грецького, вірменського походження влада обґрунтовувала тим, що історична топонімія втратила своє значення у зв'язку зі спецпереселенням представників цих етносів за межі Криму.

З цією метою було терміново створено спеціальні комісії, які формували списки перейменованих населених пунктів. Оскільки перейменування необхідно було здійснити у стислі терміни, то нові назви були шаблонними, випадковими, вигаданими, а часто й відверто абсурдними.

Серед нових назв переважали найменування, пов'язані з географією місцевості (Гористе, Верхоріччя, Скелясте, Долинне, Міжгір'я, Поляна, Заріччя, Холмове), похідні від власних імен людей (Павлівка, Альошине, Олексіївка, Панфіловка, Миронівка, Анатолівка, Єгорівка, Мар'янівка, Петрівка), так звані нейтральні (безликі) назви (Сусіднє, Суміжнє, Велике, Голубе, Спокійне, Заводське, Вільне, Дивне, Райдужне, Кропивне, Вершинне, Глибоке, Широке, Тихе, Рівне, Успішне, Глазівка) або найменування, пов'язані з радянською комуністичною ідеологією (Комсомольське, Піонерське, Первомайське, Советське, Красний Крим, Пролетарка, Труженник, П'ятирічка, Октябрське, Комунарне). Велику частку становили так звані меморіальні назви (на честь полководців, героїв війни, партійних ідеологів, комуністичних діячів, вчених, письменників, поетів, композиторів) – Ленінське, Завіт-Ленінський, Іллічеве, Аврора, Будьоннове, Пушкіне, Тургенєве, Маяковське, Фурманове, Фрунзе, Куйбишеве, Кірове, Ломоносове, Чапаєве, Чкалове, Суворове, Сусаніне, Чехове, Гоголівка, Шевченкове, Лазо, Лермонтівка, Мокроусове, Чайковське. Багато назв було пов'язано з військовою тематикою та присвячено перемозі у Другій світовій війні: Армійське, Фронтowe, Передове, Геройське, Красноармійське, Красногвардійське, Знам'янка, Генеральське, Майорське, Солдатське, Тилове, Победа, Бойове, Партизани, Танкове.

Багато сіл було перейменовано за назвами місцевих колгоспів. Якщо колгосп називався "Оборона країни", то село, відповідно, Оборонне, якщо – "Червоне Знамено", то село ставало Знаменським тощо. Деякі назви перекладали російською мовою з татарської, грецької або німецької, і якщо переклад був "милозвучним", тоді таку назву присвоювали об'єкту. Наприклад, назва *Ак-Баши* у перекладі з кримсько-татарської мови означає "біла голова", отже, село перейменовували на Білоголове; *Кичкине* кримсько-татарською мовою означає "малютка", тому село Сімферопольського району було перейменоване на Маленьке; *Кизил-Коба* у перекладі з кримсько-татарської мови означає "червоні печери", отже, село Сімферопольського району отримало назву Червонопечерне; назва *Ак-Коз* перекладається як "біле око", тому село Сакського району назвали Білоглазове; *Майфельд* німецькою означає "майське поле", відповідно і населений пункт став називатися Майське.

Іноді кримсько-татарські назви замінювали співзвучними російськими, наприклад, *Чуйке* – на Чайкине, *Топли* – на Тополівку, *Барак-Елі* – на Бараки, *Карасубаши* – на Карасівку. Таким чином,

станом на 1948 р. було перейменовано близько 80 % населених пунктів, що мали "неросійське" походження. Окрім того, було перейменовано близько 1000 назв залізничних станцій, роз'їздів, гідронімів, оронімів, ландшафтних одиниць, вулиць та історико-культурних об'єктів.

До середини 50-х років XX ст. процес тотальних перейменувань сягнув рекордних масштабів, тому партійне керівництво змушене було увести обмеження на увічнення імен та прізвищ комуністичних ідеологів та революційних діячів на географічній карті. 11 вересня 1957 р. Президія Верховної Ради СРСР видала Указ "Про впорядкування діла присвоєння імен державних та громадських діячів адміністративно-територіальним одиницям, населеним пунктам, підприємствам, установам, організаціям та іншим об'єктам" [14]. Документ забороняв присвоєння об'єктам імен діячів при житті, а дозволяв це робити тільки по смертю по відношенню до особливо заслужених осіб. Він вказував також на доцільність перейменувань тих об'єктів (насамперед населених пунктів, установ та організацій), які були названі на честь живих державних та інших відомих діячів [14, 24]. Так, у Криму в черговий раз було перейменовано населені пункти, назви яких були пов'язані з іменами С. М. Будьонного, К. Є. Ворошилова, І. Т. Мокроусова та ін.

Після приєднання Криму до Української РСР у 1954 р. в процесі перейменувань на півострові активну участь брало і керівництво УРСР та Кримського облвиконкому (останньому передавались на розгляд окремі питання адміністративно-територіального устрою). Топонімію Криму продовжували поповнювати шаблонні та радянські назви. Так, у 1958 р. нові назви отримали близько 70-ти населених пунктів області, у т. ч. й новоутворені поселення при колгоспах, радгоспах, підприємствах, курортах [2, 22]. На карті Криму з'явилися і нечисленні українські назви (Шевченкове, Полтавка, Сумське, Дніпровка, Вінницьке). Деякі населені пункти отримали українські назви внаслідок перейменувань, інші були засновані переселенцями з материкової України у 1960-1970-х роках.

Слід зауважити, що українські топоніми були представлені на карті Криму і до 1954 р. Це поселення, засновані українськими козаками, які брали участь у війні Російської імперії за Крим, та сільськими мешканцями з України, які переселилися на півострів після Другої світової війни згідно з уже згадуваною постановою ДКО № 6372с [12]. Традиційно заселеними етнічними українцями вважаються села Зоряне (Чорноморський район), Ніжинське (Нижньогірський район), Мазанка (Сімферопольський район), Червоне (Сакський район).

На початку 1960-х за рішенням Кримського облвиконкому на півострові було перейменовано ще понад 50 населених пунктів [3-5]. Таким чином, упродовж кількох десятиліть назви багатьох населених пунктів змінювались навіть двічі. Показовими у цьому плані є історії перейменувань сіл Криму, наведені нижче. Село *Ашага-Джамін* згідно з указом Президії Верховної Ради РРФСР від 18 травня 1948 р. було перейменоване на Горьківське, а в

період з 1954 по 1963 рр. – в Геройське (Сакський район) [22]. Село *Тобечик* згідно з указом того самого органу від 18 травня 1948 р. було перейменоване на Челябінцеве, а в 1975 р. – на Челядінове (Ленінський район) [6]. Село *Чокракли-Шейх-Елі* у 1945 р. було перейменоване у Виселки, а в 1963 р. – на Дніпровку (Джанкойський район) [4].

В архівних документах Криму зберігається проект перейменувань об'єктів півострова, які з невідомих причин не відбулися. Так, упродовж 1948-1953 рр. було заплановано перейменувати Гаспру на селище Горького, Корейз – на Маяковського, Саки – на Озерне, Гурзуф – на Пушкін, а Джанкой – на Північне, Відрадне, Верхньокримське, Вузове або Степове. Було також підготовлено списки з перейменування річок, озер, заток, проток, мисів, гір, долин, печер, урочищ, ущелин тощо. Гору Роман-Кош було заплановано перейменувати на Високу, гору Ай-Петрі – на Петрові скелі, гору Демерджи – на Обвальну, водоспад Джур-Джур – на Шумний, річку Салгир – на Кримку. Усього планувалось перейменувати 89 географічних об'єктів [26].

Нині для населених пунктів Кримського півострова характерні такі типи назв:

- *назви, пов'язані з географією*, утворюють найбільшу групу – Озерівка, Присивашне, Міжгірне, Северне, Южне, Прирічне, Набережне, Мисове, Азов, Піщане, Берегове і т. д. На сучасній карті Криму автор нарахувала 156 населених пунктів із такими назвами;

- *назви, похідні від власних імен людей*: Вікторівка, Владиславівка, Новодобровітка, Костянтинівка, Новоолександрівка, Іллінка, Мар'ївка, Борисівка, Єгорове, Марфівка тощо. Кількість населених пунктів із такими назвами становить 130 одиниць;

- *назви, пов'язані з характером сільськогосподарського виробництва або окремими його галузями* – Молочне, Зелена Нива, Нива, Зернове, Пахарівка, Випасне, Маслове, Хлібне, Баштанівка, Садове, Пшеничне, Виноградове, Мельничне, Урожайне, Левадки тощо. На сучасній карті Криму нараховується 72 населені пункти із "сільськогосподарськими" назвами;

- *так звані меморіальні назви* (на честь видатних постатей, у т. ч. комуністичних діячів) – Леніне, Кіровське, Куйбишеве, Орджонікідзе, Фрунзе, Пушкіне, Мічуринівка, Тургенєве, Некрасове, Суворове, Шевченкове, Айвазовське, Іллічеве, Войкове, Лібкнехтівка, Ломоносове та ін. Сучасна карта Криму представлена 67-ма населеними пунктами із "меморіальними" назвами;

- *назви, запозичені з військової сфери* – Дозорне, Фронтове, Генеральське, Геройське, Передове, Красногвардійське, Танкове, Красний Партизан, Солдатське, Воїнка, Побєдне, Партизанське, Армійське тощо. Усього таких 33 населених пункти;

- *абстрактні* (безликі, а іноді й безглузді) назви, які ні про що не говорять і не мають прив'язки ані до географії, ані до історії, ані до культури місцевості, ані до реалій півострова – Косточківка, Лохівка, Кочергине, Дятлівка, Ростуче, Априлівка, Сніжне, Нова Деревня, Ярке Поле, Приятне Свідання [20, 21].

Одним із негативних наслідків масових необдуманих перейменувань стала неймовірна для невеликої території півострова кількість однойменних назв населених пунктів, що спричинює певні незручності у роботі різноманітних служб. З 1020-ти назв населених пунктів у Криму близько третини повторюються двічі (Абрикосівка, Ароматне, Долинне, Кіровське, Ленінське, Машине, Чапаєве, Трактове та ін.) і тричі (Ближнє, Веселе, Зернове, Первомайське, Фрунзе, Курортне, Курганне, Широке, Ульяновка та ін.). А такі назви сіл, як Лугове, Октябрське, Молочне, Привільне, Пушкіно повторюються чотири рази [20, 21].

Відома дослідниця історичної топонімії Криму О. В. Суперанська в інтерв'ю кримській газеті "Полуостров" зауважила: "Для місцевого населення, яке було депортоване, це була повна втрата свого коріння, для нас, вчених, нові назви, що виникли, не становлять інтересу, вони абсолютно "нетопонімічні". Настільки безграмотно це було зроблено. Для культурної історії краю це дуже великий крок назад, майже деградація" [27].

Наразі актуальним є питання про повернення історичної національної топонімії півострова. У незалежній Україні було зроблено перші кроки в напрямі вирішення цього питання. Кримське відділення Інституту сходознавства НАН України підготувало проект закону "Про відновлення топоніміки Криму, зміненої у 1944-1948 рр.". Меджліс кримсько-татарського народу запропонував створити спеціальну комісію з відновлення історичної топонімії краю.

Перейменування деяких населених пунктів Криму з метою відновлення історичних назв відбулися після повернення із депортації кримсько-татарського народу в кінці 80-х років ХХ ст. та розпаду СРСР у 1991 р. Відновлено назви таких населених пунктів: *Коктебель* (колишнє Планерське) [9], *Партеніт* (колишнє Фрунзенське) [9], *Нікіта* (колишнє Ботанічне) [8], *Інкерман* (колишній Білокам'янськ) [8]. Деяким селам за ініціативи кримських татар також повернуто автентичні назви. Прикладами є село *Сари-Баш* Первомайського району (1948-1990 рр. – Таніне) та село *Ходжа Сала* (відновлене у 1993 р.) Бахчисарайського району [7, 10].

Після анексії Криму Російською Федерацією 11 березня 2014 р. Верховною Радою Республіки Крим ухвалено постанову "О гарантиях восстановления прав крымско-татарского народа и его интеграции в крымское сообщество". Кримсько-татарському народу обіцяно повернення історичних топонімів Криму, змінених після депортації 18 травня 1944 р., для використання паралельно з існуючими назвами. Влада Криму також має наміри повернути дореволюційні (до 1917 р.) назви вулицям міст півострова. Найменування, що звеличували постаті та події радянської епохи, буде замінено назвами на честь представників імператорської сім'ї, видатних сановників, політичних, культурних, релігійних та військових діячів або усталеними топонімами, що увійшли в історію. Наприклад, вулиці Шмідта (у Сімферополі) запропоновано повернути назву Потьомкінська, вулиці Воронцовського (у Сімферополі) – Воронцовська, вулиці Крупської (у Керчі) – Інститутська тощо.

Фахівці робили спроби створити топонімічну карту Криму, але поки що марні.

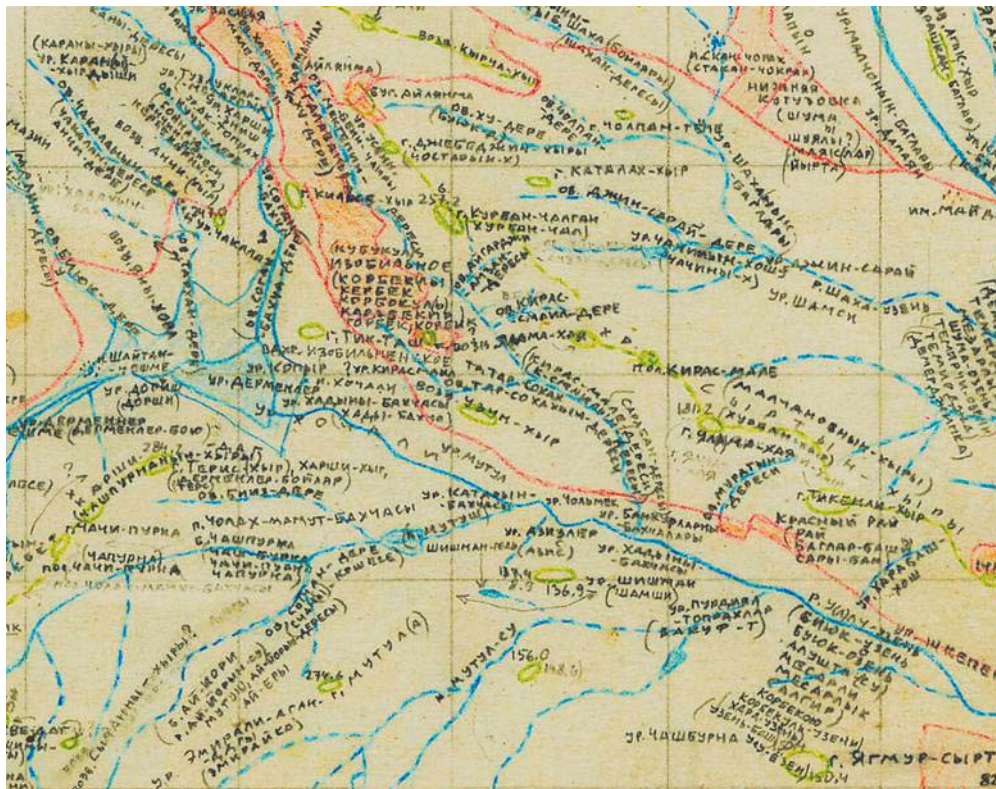
На одній з наукових конференцій, присвячених топонімії Криму, було представлено карту севастопольського військового гідрографа В. О. Зимоглядова. На ній відображено понад 4 тис. історичних та сучасних назв населених пунктів, які сформувались протягом 28-ми століть і містять лексику 40-ка мов. Карту було підготовлено у 1996 р., однак досі її не видано.

Відомий кримський краєзнавець і топоніміст І. Л. Белянський уклад 138 рукописних топонімічних карт, які містять різні варіанти найменувань географічних об'єктів. Він виявив і зберіг на картах понад 38 тис. історичних назв об'єктів Криму. Трагічно загинув у 2006 р., а його карти так і залишились у рукописному вигляді (див. малюнок).

ДНВП "Картографія" розпочало підготовчі роботи з укладання "Карти історичних топонімів Криму" масштабу 1:250 000 за матеріалами, наданими севастопольським краєзнавцем А. Т. Таврицьким.

Висновки. Існування на півострові упродовж тривалого часу тоталітарного режиму, який проводив політику дискримінації корінного населення, спричинило справжню топонімічну катастрофу. Характерними рисами процесу перейменувань були явний непрофесіоналізм та засилля комуністичної риторики, що ґрунтувалася на ідеологічній пропаганді. Унаслідок свавілля радянської влади, що вилилося в інтенсивну русифікацію та радянізацію, було зруйновано сформовану упродовж тисячолітньої історії багату й унікальну топонімічну систему півострова. Так з карти Криму зникли автентичні географічні назви. Аналіз сучасної топонімії краю підтверджує, що майже всі назви кримсько-татарського, вірменського, болгарського та німецького походження було замінено російськими, а карта півострова й нині містить характерні радянські назви, які відображують ідеологію часів панування комуністичного режиму.

Отже, багато історичних назв утрачено. Незважаючи на те, що після розпаду Радянського Союзу невелика кількість історичних назв була відновлена, повернення Криму історичної топонімії залишається дуже складним і разом з тим актуальним міжнародним питанням.

Фрагмент рукописної топонімічної карти Криму І. Л. Белянського

Література

1. Белянський, І.Л. Крым. Географические названия: Краткий словарь / И.Л. Белянський, И.Н. Лезина, А.В. Суперанская. – Симферополь: Таврия-Плюс, 1998. – 160 с.
2. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1958. – № 9.
3. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 47.
4. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1963. – № 21.
5. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1964. – № 15.
6. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1975. – № 32.
7. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 3.
8. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 12.
9. Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 7.
10. Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 46.
11. Постановление Государственного комитета обороны от 11 мая 1944 г. № 5859сс "О крымских татарах".
12. Постановление Государственного комитета обороны от 12 августа 1944 г. № 6372с "О переселении колхозников в районы Крыма".
13. Санжаровец, В.Ф. Алфавитный список старых и новых названий населенных пунктов и станций Крыма, встречающихся в текстах / В.Ф. Санжаровец // Керчь военная. – Керчь, 2004. – С. 480-485.
14. Сборник законов и указов Президиума Верховного Совета СССР 1938-1958 гг. – М.: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1959. – 535 с.
15. Топонимика Крыма 2010: сб. ст. памяти Игоря Леонидовича Белянського. – Симферополь: Универсум, 2010. – 376 с.
16. Топонимика Крыма 2011: сб. ст.; состав. Ю.А. Беляев. – Симферополь: Универсум, 2011. – 558 с.
17. Указ Президиума Верховного Совета РСФСР от 14 декабря 1944 г. № 621/6 "О переименовании районов

и районных центров Крымской АССР".

18. Указ Президиума Верховного Совета РСФСР от 21 августа 1945 г. № 619/3 "О переименовании сельских советов и населенных пунктов Крымской области"

19. Указ Президиума Верховного Совета РСФСР от 18 мая 1948 г. № 745/3 "О переименовании сельских советов и населенных пунктов Крымской области".

20. *Україна*: Адміністративно-територіальний устрій (станом на 1 січня 2012 р.) / Верховна Рада України. – К.: Парлам. вид-во, 2012. – С. 11-24.

21. *Україна*. Адміністративно-територіальний устрій: оф. вид.; упор. М.О. Трюхан [та ін.]; відп. ред. Ю.О. Карпінський. – К.: НДІГК, 2012. – 775 с.

22. *Українська РСР*. Адміністративно-територіальний поділ. – У 2 т. / Президія Верховної Ради Української РСР. – К.: Вид-во політ. літ-ри, 1969. – Т. 2. – 632 с.

23. *Челеби, Д.С.* Башташ язы: историческая топонимия Крыма / Д.С. Челеби. – Симферополь : Оджакъ, 2007. – Т. 1. – 333 с.

24. *Андрощук, О.* Переименования об'єктів адміністративно-територіального поділу Криму як репресивний та пропагандистський засіб державної політики. – Реж. доступу. – http://ukrlife.org/main/uacrim/conf_toponim.htm (Українське життя в Севастополі).

25. *Большой топонимический словарь Крыма*. – Реж. доступу. – <http://crimean-titles.org/>

26. *Макеева, М.* История переименования городов и сёл в Крыму. – Реж. доступу. – <http://crimeanblog.blogspot.com> (Крымский блог).

27. *Web-site*: <http://www.milli-firka.org/content/2265>

Інтернет-джерела

Надійшла 27.05.14

* * *

УДК 528.935

А. Ю. Гордєєв

КАРТИ-ПОРТОЛАНИ: ПИТАННЯ ПЕРСПЕКТИВ ДОСЛІДЖЕНЬ

Подведены предварительные итоги изучения карт-портोलанов за последние два столетия, очерчены перспективы и возможные пути дальнейших исследований этих картографических материалов.

Preliminary results from the study of portolan charts over the last two centuries have been reviewed, prospects and possible ways of the further study of these cartographic materials have been defined.

Важливою віхою в історії морської картографії став винахід проекції Меркатора, на якій зараз базується більшість морських карт. Однак і до того такі карти створювали. І це були карти-портолани.

Перші морські карти, створені у Меркаторській проекції, зберегли деякі риси портоланів, а саме мережу румбів. Мореплавці – народ достатньо консервативний, тому проекція Меркатора не одразу припала їм до "смаку", вона увійшла в практику тільки наприкінці XVII ст., тобто майже через століття. Фактично до кінця XVII ст. мореплавці надавали перевагу рукописним морським картам.

На це було дві причини. Одна з них – матеріал, на якому виготовлялись портолани, – пергамент. Морська карта використовується в агресивному середовищі, тому-то шкіра, з якої виробляли пергамент, підходила найкраще.

Друга причина, яку частіше за все історики картографії просто ігнорують, це точність таких карт. Вона неймовірна. Для того щоб переконатись у цьому, не треба далеко ходити, достатньо порівняти портолани з космічними знімками або сучасними морськими картами. Найкраще це видно на найдавніших картах – XIV-XV століть. Це розуміли картографи тих часів, такі як Фра Мауро, Санудо, Олеарій, Меркатор та ін., які вказували у своїх атласах, що при розробці власних карт вони використовували і морські карти. Але звідки вони з'явилися – ці

середньовічні морські карти-портолани?

Найточніше про ці карти сказав Норденшельд наприкінці XIX століття. Він визнав, що спершу був "нормальний портолан", іншими словами – зразок, а всі інші були його копіями [10, с. 16-24]. А будь-яка копія з часом, при кожному черговому перемальовуванні, втрачає в точності передавання малюнка. Тому цей вид карт з часом деградував за точністю, хоча і розвивався в деяких інших елементах, наприклад, у топоніміці й відображенні узбереж за межами Середземномор'я в епоху Великих відкриттів. Однак точність передавання узбережжя в басейні Середземного моря не настільки сильно деградувала, щоб карти не залишалися актуальними до якогось певного часу [7].

Історики картографії досі дуже обережно підходять до цього виду карт. Занадто загадкове їх походження. Не мають вони, в нашому сучасному розумінні, проекції, тому ці карти часто називають плоскими. Та й збереглося їх не так багато – десь близько 2 000 атласів і карт у всьому світі [11, с. IV]. Через відсутність проекції і незнання способів їх побудови (не копіювання!) картографи не змогли поширити їх на інші регіони за межами Середземного моря. Саме "не змогли", і аж ніяк "не вдалося".

Наука цими картами зацікавилася на початку XIX ст., через 200 років після припинення їх використання. Перший етап досліджень зводився до їх збирання та описування. Другий ознаменував Норденшельд у кінці XIX ст., який спробував їх

© А. Ю. Гордєєв, 2014